

NEMIS VA O'ZBEK TILLARIDA GULLARGA OID SO'ZLARNING SEMANTIK VA RAMZIY XUSUSIYATLAR

Iskandarova So'najon Zokir qizi

O'zMU, Xorijiy filologiya fakulteti 4-bosqich talabasi

Ilmiy rahbar: Yusupova Tuymajon O'zMU nemis

filologiyasi kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada nemis va o'zbek tillarida gullarga oid so'zlarning semantik hamda ramziy xususiyatlari qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida floronimlarning nafaqat nominativ vazifani bajarishi, balki ularning madaniy, estetik va emotsional ma'nolarni ham ifodalashi asoslab beriladi. Shuningdek, gul nomlarining metaforik qo'llanilishi, konnotativ ma'no qatlamlari hamda ularning turli madaniy kontekstlarda qanday talqin qilinishi ko'rib chiqiladi. Maqolada nemis va o'zbek tillaridagi gullarga oid leksik birliklarning o'xshash va farqli jihatlari aniqlanib, ularning til va madaniyat o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni aks ettirishi yoritiladi. Tadqiqot natijalari floristik leksikaning lingvistik hamda madaniy ahamiyatini ochib berishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: floronimlar, semantik tahlil, ramziy xususiyatlar, qiyosiy tilshunoslik, lingvokulturologiya, metafora, konnotatsiya, nemis va o'zbek tillari.

Abstract: This article presents a comparative analysis of the semantic and symbolic properties of flower-related lexis in German and Uzbek. Throughout the study, it is argued that floronyms fulfill not only a nominative function but also express cultural, aesthetic, and emotional meanings. Furthermore, the metaphorical use of flower names, their layers of connotative meaning, and their interpretation in different cultural contexts are examined. The article identifies similarities and differences between flower-related lexical units in German and Uzbek, highlighting the close connection between language and culture. The results of the study contribute to a comprehensive understanding of the linguistic and cultural significance of floristic lexis.

Keywords: floronyms, semantic analysis, symbolic properties, comparative linguistics, linguoculturology, metaphor, connotation, German and Uzbek languages

Kirish: Til inson tafakkuri, dunyoqarashi va madaniy qadriyatlarini aks ettiruvchi eng muhim ijtimoiy hodisalardan biri hisoblanadi. Til orqali inson atrof-muhitni anglaydi, uni nomlaydi va o'z munosabatini ifodalaydi. Shu jihatdan qaraganda, tilning leksik tizimi jamiyat hayoti, tarixiy taraqqiyoti hamda madaniy xususiyatlari bilan uzviy bog'liq holda shakllanadi va rivojlanadi. Ayniqsa, tabiatga oid leksika, xususan,

gullarga oid soʻzlar tilning mazmunan boy va semantik jihatdan koʻp qatlamli qismini tashkil etadi.

Gullarga oid leksik birliklar (floronimlar) nafaqat oʻsimliklarni nomlash vazifasini bajaradi, balki ular orqali insonning estetik didi, hissiy kechinmalari va madaniy tasavvurlari ham ifodalanadi. Har bir gul nomi ortida muayyan maʼno, ramziy tasavvur yoki tarixiy-madaniy tajriba mujassam boʻladi. Shu sababli floristik leksika tilshunoslikda nafaqat lingvistik, balki sotsiolingvistik va madaniy jihatdan ham muhim tadqiqot obyektlaridan biri hisoblanadi.

Zamonaviy tilshunoslikda leksik birliklarning semantik xususiyatlarini oʻrganish alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki soʻzning maʼnosi uning faqat nominativ vazifasi bilan cheklanmaydi, balki u koʻpincha koʻchma, konnotativ va ramziy maʼnolarni ham oʻz ichiga oladi. Ayniqsa, gullarga oid soʻzlar badiiy nutqda keng qoʻllanilib, sevgi, goʻzallik, poklik, sadoqat kabi tushunchalarni ifodalovchi muhim vositaga aylanadi. Bu esa ularning semantik imkoniyatlari keng va koʻp qirrali ekanligini koʻrsatadi. Gullarning ramziy maʼnolari turli xalqlarning madaniyati va anʼanalari bilan chambarchas bogʻliq. Masalan, ayrim gullar muhabbat timsoli sifatida talqin qilinsa, boshqalari sadoqat, xotira yoki qaygʻu ramzi sifatida qabul qilinadi. Shu bilan birga, koʻplab gul nomlari mifologik rivoyatlar, tarixiy voqealar yoki xalq ogʻzaki ijodi bilan bogʻliq holda shakllangan. Bu holat til va madaniyat oʻrtasidagi uzviy aloqani yana bir bor tasdiqlaydi. (1.83)

Nemis va oʻzbek tillarini qiyosiy oʻrganish esa ushbu masalaning yanada chuqurroq ochib berilishiga xizmat qiladi. Har ikkala til turli til oilalariga mansub boʻlsa-da, ularda gullarga oid leksikaning shakllanishida oʻxshash tamoyillar kuzatiladi. Xususan, tashqi belgilar asosida nomlash, metaforik tafakkur orqali yangi maʼnolar hosil qilish kabi jarayonlar umumiy xususiyat sifatida namoyon boʻladi. Biroq har bir xalqning madaniy muhitiga xos jihatlar tufayli gul nomlarining ramziy talqini va semantik rivojlanishida farqlar ham mavjud. Mazkur maqolaning dolzarbligi shundaki, unda gullarga oid leksikaning semantik va ramziy xususiyatlari nemis va oʻzbek tillari misolida qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi. Bu esa tilshunoslikda floristik leksikaning oʻrni va ahamiyatini aniqlash, shuningdek, til va madaniyat oʻrtasidagi munosabatlarni chuqurroq anglash imkonini beradi.

Tadqiqotning maqsadi nemis va oʻzbek tillarida gullarga oid soʻzlarning semantik va ramziy xususiyatlarini oʻrganish hamda ularning oʻxshash va farqli jihatlarini aniqlashdan iborat. Ushbu maqsaddan kelib chiqib, maqolada floronimlarning leksik-semantik xususiyatlari, ularning metaforik va konnotativ maʼnolari hamda madaniy kontekstda talqin qilinishi tahlil qilinadi.

Muhokama: Gullarga oid leksik birliklar tilning leksik-semantik tizimida alohida oʻrin egallaydi. Ushbu birliklar nafaqat nominativ vazifani bajaradi, balki ular orqali insonning tabiatga boʻlgan munosabati, estetik qarashlari hamda madaniy qadriyatlari

ham ifodalanadi. Floronimlar, ya'ni gul nomlari, til tizimida semantik jihatdan murakkab va ko'p qatlamli birliklar sifatida namoyon bo'ladi. Ularning ma'nosi ko'pincha denotativ va konnotativ ma'nolarning o'zaro uyg'unligi asosida shakllanadi. (3.83)

Nemis va o'zbek tillarida gullarga oid so'zlarning semantik xususiyatlari tahlil qilinganda, ularning ko'p hollarda metaforik asosda rivojlanganini ko'rish mumkin. Masalan, o'zbek tilida "guldek", "gul yuz" kabi birikmalar go'zallik va nafislikni ifodalasa, nemis tilida "wie eine Rose" kabi iboralar shunga o'xshash estetik ma'noni anglatadi. Bu holat gul nomlarining inson tafakkurida muayyan obraz va assotsiatsiyalar bilan bog'liq holda shakllanishini ko'rsatadi. S. Ullmannning ta'kidlashicha, metafora va assotsiativ tafakkur so'z ma'nosining kengayishida muhim rol o'ynaydi. (2.56) Floronimlarning yana bir muhim xususiyati ularning ramziy ma'noga ega ekanligidir. Turli madaniyatlarda gullar ma'lum tushunchalar bilan bog'lanadi. Masalan, atirgul ko'plab xalqlarda sevgi va go'zallik timsoli sifatida qaralsa, nargis o'ziga oshuftalik yoki befarqlik ramzi sifatida talqin qilinadi. Bu esa gul nomlarining semantik strukturasi madaniy komponent muhim o'rin tutishini ko'rsatadi. Tilshunos N. Mahmudovning fikricha, til birliklari, xususan tabiatga oid nomlar xalqning milliy tafakkuri va estetik qarashlari bilan chambarchas bog'liqdir. (4.123)

Shuningdek, gullarga oid so'zlarning semantik rivojlanishida tarixiy va madaniy omillar ham muhim rol o'ynaydi. Ayrim gul nomlari mifologik rivoyatlar yoki tarixiy shaxslar bilan bog'liq holda shakllangan. Masalan, nargis guli qadimgi yunon mifologiyasidagi Narcissus obrazi bilan bog'liq bo'lib, bu nom orqali ma'lum bir ramziy ma'no ifodalanadi. K. Baldingerning ta'kidlashicha, so'z va uning ma'nosi o'rtasidagi bog'lanish tarixiy jarayon davomida shakllanadi va madaniy muhit ta'sirida mustahkamlanadi. Nemis va o'zbek tillarini qiyosiy jihatdan o'rganish shuni ko'rsatadiki, har ikkala tilda ham gullarga oid leksikaning shakllanishida o'xshash semantik mexanizmlar mavjud. Xususan, tashqi belgilar asosida nomlash, metaforik ko'chish va ramziy talqin umumiy xususiyat sifatida namoyon bo'ladi. Biroq, har bir tilning milliy madaniy xususiyatlari tufayli gul nomlarining konnotativ ma'nolarida muayyan farqlar kuzatiladi. Bu esa til va madaniyat o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni yana bir bor tasdiqlaydi. (6.135)

Shu bilan birga, floronimlar ilmiy terminologiya va badiiy nutq o'rtasida "ko'prik" vazifasini bajaradi. Ilmiy uslubda ular aniq biologik obyektни nomlash uchun ishlatilsa, badiiy matnlarda esa obrazlilik va emotsional ta'sirchanlikni kuchaytirish vositasiga aylanadi. Bu jihat gullarga oid leksikaning funksional jihatdan ham ko'p qirrali ekanligini ko'rsatadi. (5.67)

Xulosa: Mazkur maqolada nemis va o'zbek tillarida gullarga oid so'zlarning semantik hamda ramziy xususiyatlari qiyosiy jihatdan tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari

shuni ko'rsatdiki, floronimlar tilning leksik tizimida muhim o'rin egallovchi, ko'p qatlamli semantik tuzilishga ega birliklar hisoblanadi. Ular nafaqat o'simliklarni nomlash vazifasini bajaradi, balki insonning estetik qarashlari, hissiy kechinmalari hamda madaniy qadriyatlarini ham o'zida mujassamlashtiradi. Tahlil jarayonida aniqlanishicha, gullarga oid so'zlar ko'pincha metaforik va konnotativ ma'nolarga ega bo'lib, badiiy nutqda keng qo'llaniladi. Xususan, o'zbek tilida "guldek", "gul yuz", "gullamoq" kabi birliklar go'zallik, yoshlik va nafislikni ifodalasa, nemis tilida ham shunga o'xshash obrazli ifodalar mavjud. Bu esa gul nomlarining inson tafakkurida muayyan estetik va emotsional tasavvurlar bilan bog'liq holda shakllanishini ko'rsatadi. (7.82)

Shuningdek, gullarning ramziy ma'nolari turli xalqlarning madaniyati, urfodatlari va tarixiy tajribasi bilan chambarchas bog'liq ekanligi aniqlandi. Ayrim gullar sevgi, sadoqat va poklik timsoli sifatida talqin qilinsa, boshqalari ma'lum mifologik yoki tarixiy voqealar bilan bog'liq holda ma'no kasb etadi. Bu holat floronimlarning semantik tarkibida madaniy komponent muhim o'rin tutishini tasdiqlaydi. Nemis va o'zbek tillarining qiyosiy tahlili natijasida har ikkala tilda ham gullarga oid leksikaning shakllanishida o'xshash semantik mexanizmlar mavjudligi aniqlandi. Jumladan, tashqi belgilar asosida nomlash, o'xshatish (metafora) orqali ma'no kengayishi hamda ramziy talqin qilish jarayonlari umumiy xususiyat sifatida namoyon bo'ladi. Biroq har bir tilning milliy-madaniy xususiyatlari tufayli gul nomlarining konnotativ ma'nolari va ularning qo'llanish doirasi jihatidan farqlar ham kuzatiladi. (4.130)

Bundan tashqari, floronimlar ilmiy va badiiy nutq o'rtasida muhim bog'lovchi vosita sifatida xizmat qilishi ta'kidlandi. Ilmiy uslubda ular aniq terminologik birlik sifatida ishlatilsa, badiiy matnlarda esa obrazlilikni kuchaytirish, emotsional ta'sirni oshirish hamda muallifning estetik maqsadini ifodalashga xizmat qiladi. Bu esa gullarga oid leksikaning funksional jihatdan ham keng imkoniyatlarga ega ekanligini ko'rsatadi. Umuman olganda, gullarga oid so'zlarning semantik va ramziy xususiyatlarini o'rganish tilshunoslikda muhim ilmiy ahamiyatga ega. Chunki ushbu leksik qatlam orqali til va madaniyat o'rtasidagi uzviy bog'liqlik, inson tafakkurining tabiat bilan aloqasi hamda milliy dunyoqarashning o'ziga xos jihatlari namoyon bo'ladi. Shu sababli floristik leksikani o'rganish kelgusida ham dolzarb ilmiy yo'nalishlardan biri bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Simek R. Lexikon der germanischen Mythologie. Stuttgart, Kröner, 3. Auflage, 2006.
2. Biedermann H. Knauer's Lexikon der Symbole. München, Droemer Knauer, 1998.
3. Schmirber G. Blumensprache. Bedeutung und Symbolik der Blumen. München, Bassermann, 2002.
4. Mahmudov N. Til va tafakkur masalalari. Toshkent, Fan, 2010.

5. Abdurahmonov G'. Hozirgi o'zbek adabiy tili. Toshkent, O'qituvchi, 2005.
6. Baldinger K. Semantic Theory: Toward a Modern Semantics. Oxford, Basil Blackwell, 1980.
7. Coseriu E. Linguistische Theorie und Grundlagen des Sprachsystems. Berlin, Max Niemeyer Verlag, 1970.